

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı: Sırp ve Hırvatlar Arasındaki Sorunlar ve Krallığın Yıkılışı (1918-1929)^(*)

Serbian-Croatian-Slovenian Kingdom: Problems between Serbs and Croats and the Fall of The Kingdom (1918-1929)

Mevlit ÖZÇELİK^(**)

Özet

1 Aralık 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven (SHS) Krallığı tarihte ilk defa Güney Slav halklarının bir araya gelmesiyle kurulmuş ve bu nedenle tarihte Birinci Yugoslavya olarak anılmıştır. Krallık kurulduğu andan itibaren Sırp ve Hırvat temelli bir çatışmanın içerisine girmiştir. Her iki kesim de tarihsel milliyetçi dayanaklarından hareket etmiş ve Sırp "Büyük Sırbistan" idealine uygun olarak krallığın merkezi bir yapıda olmasını savunurken, Hırvatlar ise "tarihi Hırvat devlet geleneği" fikrine uygun biçimde federal bir devlet yapısının olması gerektiğini ifade etmiştir. 1921'de Sırp tezlerinin garantisi niteliğindeki Vidovdan Anayasası kabul edilmiştir. Böylece Sırp'ların görüşlerine uygun olarak krallık merkezi bir idari yapıya sahip olmuştur. Bu tarihten sonra krallık içerisinde Hırvat muhalefeti artmış ve 1929'da krallık ortadan kalkana kadar da devam etmiştir. Hırvatların Sırp'lara karşı muhalefeti, Sırp-Hırvat-

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 6,
19-53

Özgün Araştırma Makalesi (Original Research Article)

Geliş Tarihi: 01.02.2018

Kabul Tarihi: 02.05.2018

^(*) Bu makale "Avrupa'da Milliyetçilik ve Yugoslavya'da Milliyetçi Dağılım" başlıklı yürüttüğüm yüksek lisans tezimin ilgili bölümünün gözden geçirilmesiyle üretilmiştir.

^(**) Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Kocaeli, mevlittozcelik124@gmail.com

Mevlit ÖZÇELİK

Sloven Krallığı'nın iç siyasetini şekillendirmiştir. Bu makalede 1918 ile 1929 yılları arasında yaşanan Sırp-Hırvat çatışması temel alınarak Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın iç siyasi yaşamı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Birinci Yugoslavya, Büyük Sırbistan, Vidovdan Anayasası, Federalizm, Milliyetçilik

Abstract

Kingdom of Serb-Croat-Slovene was first founded in December 1918 by the Southern Slavic peoples and therefore the state was named as the First Yugoslavia. The kingdom was get into a conflict based on Serbian and Croatian crisis just after the foundation. Both Serbians and Croatians had taken action by the historical roots of their nationalist grounds. Serbians were supporting the idea of 'Great Serbia' which they were the centre of state. On the other hand Croatians had the idea of 'Historical Croatian state tradition' which was allowing them a federal state structure. As a guarantee of the Serbian claims, the Constitution of Vidovdan was adopted and therefore a Serbian centric state occurred in 1921. After this event opposition against Serbian in the state increased and lasted until the kingdom was dissolved in 1929. This opposition against Serbians formed the internal politics of the Kingdom. In this article the internal political life of Kingdom of Serb-Croat-Slovene will be discussed based on the conflict among Serbians and Croatians between 1918-1929.

Key Words: First Yugoslavia, Great Serbian, Vidovdan Constitution, Federalism, Nationalism

Giriş

1 Aralık 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulmadan evvel, Güney Slav halkları arasında birleşmeye dair birçok fikir ortaya atıldı. Sırp siyasetçi İlija Garasanin tarafından hazırlanan Nacertanije¹ isimli bir program

¹ Sırpça "taslak" anlamına gelmektedir.

oluşturuldu ve bu program ile “Büyük Sırbistan” idealinin temelleri atıldı. Garasanin bu programla Orta Çağ’da Duşan tarafından kurulan görkemli Sırbistan Krallığı’na atıfta bulundu ve program kapsamında Bosna-Hersek ve Kosova bölgelerinin ilhak edilmesi ile Karadağ, Voyvodina ve Kuzey Arnavutluk’un birleştirilmesi hedeflendi.² Bir başka Sırp düşünür Vuk Stefan Karadžić ise Sırp dilinin kurucusu unvanını aldı. Karadžić, Stokavca lehçesiyle konuşan herkesin Sırp olarak sayılması gerektiğini düşünerek bu kategorinin içine hem Bosnalıları hem de Hırvatları ekledi.³

Hırvatlar arasında da birtakım görüşler ortaya atan düşünür ve siyasetçiler bulunmaktadır. 1836 yılında Hırvat dilbilimci Ljudevit Gaj tarafından İliya Hareketi meydana getirildi. Hareketin temel amacı tüm etnik kimlikleri bırakıp Güney Slav halkların İliir adı altında birleşmesini sağlamaktı. Daha sonra bu hareket, Strossmayer ve Racki’nin öncülüğünü yaptığı Yugoslavizm düşüncesine dönüştü. Yugoslavizmin temel amacı Avusturya-Macaristan İmparatorluğu altında tüm Güney Slavların birleşip federal bir yapıyı meydana getirmektir. Daha sonra bu düşünce Sırp Prenslüğü ile birleşerek bir Yugoslav devleti kurmayı amaçladı.

Sırlar ve Hırvatlar sahip oldukları devlet tecrübesi açısından birbirlerinden farklılık taşırlar. Sırlar, uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu’nun altında kalarak Doğu’nun etkisine tabi oldular. Sırbistan, 1804 ve 1815

² Barbara Jelavich, Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar, Cilt 1, İhsan Durdu, Gülçin Tunalı ve Haşim Koç, (İstanbul: Küre Yayınları 2016), s.270, 361; İlija Garasanin’in Nacertaniye’si, Sırp ulusu için ilk kapsamlı Sırp ulusal programıdır. Daha evvel hazırlanan programlardan farklı olarak bağımsız ve merkeziyetçi bir yapıda örgütlenmiş bir Sırp devleti tasavvur etmişti. Bir başka deyişle Nacertaniye, büyük ve güçlü bağımsız bir Sırp devletinin kurulması gerektiğini ifade etmişti. Sırp milliyetçileri için en önemli hedef olan “Büyük Sırbistan Projesi”, Garasanin’in Nacertaniye ile ortaya çıktı. Ayrıntılı bilgi edinmek için Bkz. Edislav Manetovic, “İlija Garasanin: Nacertaniye and Nationalism”, The Historical Review/La Revue Historique, Vol. 3, 2006, ss.137-173.

³ Ivo Banac, “Sırbistan’da Milliyetçilik”, Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar içinde, Yay. Haz. Kemal Saybaşı ve Gencer Özcan, (İstanbul: Bağlam Yayıncılık 1997), s.93.

Mevlit ÖZÇELİK

yıllarında Osmanlı'ya karşı milli temelli isyanlar ile önce 1830'da özerk bir prenslik ve daha sonra 1878'de Berlin Antlaşması ile de bağımsız bir devlet haline geldi. Hırvatlar ise Avusturya-Macaristan yönetimi altında uzun yıllar kendi meclisine sahip yarı-özerk bir şekilde yaşadılar. Bu durum Hırvatlarda "tarihi Hırvat devlet geleneği" düşüncesinin sürekliliğinin oluşmasına katkı sağladı. Hem Sırlar hem de Hırvatların farklı deneyimler yaşamaları Sırp-Hırvat-Sloven Krallığına da yansdı.

1914'te Avusturya-Macaristan'ın Sırbistan'a savaş ilan etmesiyle Birinci Dünya Savaşı'nın kıvılcımı çakıldı. Savaş sırasında Sırlar ve Hırvatlar geçmiş tecrübelerinden hareket ettiler ve buna göre Sırlar, savaş sonrasında merkezi bir yapıda Büyük Sırbistan'ı kurmak isterken Hırvatlar ise federal yapıda örgütlenen bir devlet hedefledi. 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulduğunda, savaş sırasındaki hedeflerini uygulamaya dökmek isteyen Sırlar ve Hırvatlar arasında bir siyasi mücadele yaşanmaya başladı. 1921'de kabul edilen *Vidovdan Anayasası* ile krallık, Sırların savunduğu şekilde merkezi bir yapıya kavuştu.

Krallıkta Sırp üstünlüğüne karşı en sert muhalefeti yapan Hırvatlar, uzun yıllar krallık meclisini boykot ederek oturumlara katılmama kararı aldılar. 1918-1929 yılları arasında krallığın iç siyasetine Sırlar ve Hırvatlar arasındaki siyasi mücadele egemen oldu. En sonunda krallık 6 Ocak 1929'da ortadan kalktı. Bu makale üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde krallığın kurulma süreci anlatılacak; ikinci bölümde 1918-1929 yılları arasında krallığın geleceğini belirleyen Sırp-Hırvat mücadelesine değinilecek; son bölümde ise 1928'de yaşanan olaylar sonucunda krallığın ortadan kalkmasına yer verilecektir. Bu bağlamda Sırlar ve Hırvatlar arasındaki çatışmanın Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın ortadan kalkmasında rol oynadığı görüşü savunulacak ve bu görüş makalenin temel amacı olacaktır.

Birinci Dünya Savaşı ve Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın Kurulması

Birinci Dünya Savaşı, 28 Haziran 1914'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun veliht prensi Arşidük Franz Ferdinand'ın Saraybosna'da ordunun denetimini yapmak üzere geldiği sırada Gavrilo Princip adlı bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesiyle başladı.⁴ Suikast sonrasında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından Sırbistan'a 23 Temmuz'da, 48 saat içinde cevaplaması gereken bir ultiatom verildi.⁵ Belgede, Sırbistan'da imparatorluk karşıtı tüm faaliyetlerin bastırılarak ortadan kaldırılması ve Habsburg görevlilerinin de suikastın soruşturulmasına katılması yönünde istekler yer aldı.⁶ Sırbistan hükümeti, kendi topraklarında imparatorluk görevlilerinin araştırma yapmalarını öngören istek dışındaki tüm istekleri kabul etti ancak Avusturya-Macaristan yetkilileri verilen bu cevabı bahane ederek Sırbistan'a 28 Temmuz 1914'de savaş ilan etti.⁷

⁴ Keith Robbins, *Birinci Dünya Savaşı*, Çev. Müfit Günay, (Ankara: Dost Kitabevi 2005), s.15; Andrew Baruch Wachtel, *Dünya Tarihinde Balkanlar*, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, (İstanbul: Doğan Kitap 2009), s.104; Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu*, Çev. Şirin Tekeli, (İstanbul: İletişim Yayınları 2015), s.72; Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası: Bosna Hersek*, (İstanbul: Birikim Yayınları 1994), s.35; Aydın Babuna, *Bir Ulusun Doğuşu: Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, Çev. Hayati Torun, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2000), s.190. Arşidük'ün ziyaret ettiği tarih çok manidardı. Çünkü 28 Haziran Sırp milliyetçilerinin hafızalarında önemli bir yere sahipti. 28 Haziran 1389'da, Kosova'nın Gazimestan Meydan'ında Osmanlı İmparatorluğu ile Sırp Krallığı karşı karşıya gelmişti. Savaş sonunda galip gelen Osmanlı İmparatorluğu için Balkan kapıları ardına kadar açılırken, Sırp Krallığı için ise bir yıkımdı. Daha sonra yüzyıllar boyunca Osmanlı egemenliğinde yaşayan Sırlar bu günü en kutsal günleri olarak kutlamaya başladılar. Nitekim Arşidük, Kosova Savaşı'nın 525.yıldönümünde ziyaret ettiği sırada bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürüldü.

⁵ Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923*, Çev. İdil Eser, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 2001), s.318.

⁶ Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*, Cilt 2, Çev. Zehra Savan ve Hatice Uğur, (İstanbul: Küre Yayınları 2006), s.121.

⁷ Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, Çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu, (İstanbul: Milliyet Yayınları 1995), s.397.

Mevlit ÖZÇELİK

Böylece Birinci Dünya Savaşı'nın kıvılcımı çakıldı ve sanki bir barut fişisini andırıcasına Avusturya ile Sırbistan arasında başlayan savaş kısa sürede bir dünya savaşına dönüştü. Rusya 31 Temmuz'da; Fransa 1 Ağustos'ta; Almanya 1 Ağustos'ta; İngiltere ise 4 Ağustos'ta seferberlik ilan ederek savaşa dahil oldu.⁸

Savaşın başlamasının ardından Sırbistan hükümeti, Belgrad'dan ayrıldı ve Niş'e yerleşerek faaliyetlerine bir süre burada devam etme kararı aldı. Sırbistan hükümetinin başbakanı Nikola Pasic 7 Aralık 1914'de Sırbistan'ın savaş amaçlarını içeren Niş Deklarasyonu isimli bir bildiri yayımlandı.⁹ Bildiriye göre Sırbistan hükümetinin savaş amacı, Avusturya-Macaristan boyunduruğu altında yaşayan Güney Slav halkların özgür hale gelmesini sağlamak ve savaş sonunda Hırvatistan, Slovenya ve Bosna-Hersek'i de kapsayacak merkezi yapıda bir Güney Slav devleti kurmaktır.¹⁰

Birinci Yugoslavya'nın kurulmasında sürgündeki Sırp hükümeti, Dalmaçyalı siyasilere önderliğinde kurulan Yugoslav Komitesi ve Zagreb'de kurulan Ulusal Konsey'den meydana gelen üç kurumun katkısı büyük oldu ve 1914 ile 1918 yılları arasında bu üç kurum arasındaki ilişkiler Birinci Yugoslavya'nın kurulmasını dönemin uluslararası ortamının da etkisiyle şekillendirdi.¹¹

⁸ A. Haluk Ülman, *Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, (Ankara: İmge Kitabevi 2002), s.297.

⁹ Anderj Mitrovic, "The Yugoslav Question, the First World War and the Peace Conference, 1914-1920", *Yugoslavism: Histories of a Failed Idea* içinde, Ed. Dejan Djokic, (London: Hurst&Company 2003), s.44; John Lampe, *Yugoslavia as History: Twice there was a Country*, (London: Cambridge University Press 2000), s.102; Latinka Perovic, "The Kingdom of Serbians, Croats and Slovenians (1918-1929) / the Kingdom of Yugoslavia (1929-1941): Emergence, Duration and End", Belgrade, 2015, s.5.

¹⁰ Ayşe Özkan, *Bağımsızlıktan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na Sırlar (1878-1918)*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık 2013), s.338-339 100; Andrej Mitrovic, *Serbia's Great War, 1914-1918*, (London: Purdue University Press 2007), s.96.

¹¹ Caner Sancaktar, *The Serbo-Croat Relations in Yugoslavia*, (İstanbul: TASAM Publication 2010), s.17.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı: Sırp ve Hırvatlar Arasındaki Sorunlar ve Krallığın Yıkılışı (1918-1929)

1915 yılında Alman, Avusturya ve Bulgar ordularının Sırbistan'ın tamamını ele geçirmeleri üzerine Sırbistan hükümeti ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Prens Aleksander yönetimi altında ve Nikola Pasic liderliğinde Korfu'da bir Sırp sürgün hükümeti kuruldu.¹² Sırp topraklarını kaybetmiş olsalar da, savaş amaçlarını muhafaza etmişlerdi. Bu savaşta Sırp milliyetçilerinin en büyük ideali Büyük Sırbistan'ı kurarak Sırp ulusal bilincinin oluşmasını sağlamaktı. Bu nedenle Sırp hükümeti Bosna-Hersek'in ele geçirilmesini ve Adriyatik'e bir çıkış noktasının sağlanmasını ve aynı zamanda Habsburg egemenliği altında Sırp'ların yaşadıkları bölgelerin ele geçirilmesini istediler, çünkü ancak bu sayede Sırbistan, Karayorgiyeviç hanedanlığı yönetimi altında merkezi bir Ortodoks devlet olarak kalmaya devam edebilecekti.¹³

Savaşın başlamasının ardından imparatorluk topraklarından ayrılan Sırp, Hırvat ve Sloven entelektüel ve siyasetçiler 30 Nisan 1915'te Paris'te *Yugoslav Komitesi* adlı bir örgüt kurdular. Yugoslav Komitesi, 1905 yılında Sırp-Hırvat koalisyonunun kurulmasında aktif rol alan Dalmaçyalı siyasetler Ante Trumbiç ve Frano Supilo önderliğinde kuruldu.¹⁴ Komite kısa süre sonra, önce Paris'e sonra da Londra'ya yerleşti. Ayrıca Komite kısa süre içinde kendisine destek bulmayı başardı. "... reklamcı R. W. Seton-Watson ve H. W. Steed'in desteğiyle, savaşın sonuna kadar Hırvat, Sloven ve Sırp dayanışmasının sözcülüğünü yaptı. Birleşik Amerika'daki etkin göçmen topluluklar, kısa sürede Komite'nin savunduğu tezi benimseyip etrafında birleştiler." Ayrıca Fransız Ernest Denis, Emile Haumont ve Louis Leger gibi isimler de Komiteye destek verdiler.¹⁵ Komite'nin temel amacı

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 6,
19-53

¹² Misha Glenny, *Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, Çev. Mehmet Harmancı, (İstanbul: Sabah Kitapları 2001), s.153.

¹³ Sancaktar, *a.g.e.*, ss.17-18.

¹⁴ Hakan Demir, "Federalizm-Üniterizm İkileminde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda Siyasal Yaşam (1918-1929)" *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2013, C: II, S: 2, 91-114, s.94; Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.154.

¹⁵ Castellan, *a.g.e.*, ss.414-415.

Mevlit ÖZÇELİK

Avusturya-Macaristan topraklarında yaşayan Güney Slavların sorunlarını müttefiklere bildirmek ve Yugoslav devletinin birliğini sağlamak için bir propaganda kampanyası yürütmektir.¹⁶ Bu nedenle Komite üyeleri Woodrow Wilson, Lyold George, Fransız Dışişleri Bakanı Pichon gibi üst düzey isimlerle temaslarda bulundu.¹⁷ 1916 yılına kadar Komite'nin başkanlığını yürüten Hırvat siyasetçi Frano Supilo, kurulması muhtemel Yugoslav devletinin federal bir yapıya sahip olması gerektiğini belirtti. Ayrıca devletin Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek ve Karadağ ile birlikte beş federe birimden oluşması gerektiğini daha SHS Krallığı kurulmadan evvel dile getirdi. Komite içinde yer alan bir diğer Hırvat siyasetçi Ante Trumbiç, Supilo ile aynı görüşlere sahiptir.¹⁸ Sırp sürgün hükümetinin başbakanı Nikola Paşiç ise Sırbistan önderliğinde merkezi (üniter) bir devlet yapısını savunmaktadır.¹⁹

Müttefikler savaş devam ederken, aslında İttifak Devletleri içinde yer alan ancak henüz savaşa girmeyen İtalya'yı kendi saflarına çekmek istediler. Bunun için 26 Nisan 1915'te, İtalya ile Müttefikler arasında Londra Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmayla İtalya'ya Güney Avusturya'nın Trentin ve Tirol topraklarını, Slav halkın ağırlıklı olduğu Trieste, Görz ve Gradiçka'yı ve Fiume haricinde İstria'yı, Zara'dan Sebenico'ya kadar olan Dalmaçya kıyılarını, Arnavutluk'ta yer alan Volona Limanı ile On İki Adaları vermeyi taahhüt ettiler.²⁰ Bu antlaşma bir anlamda İtalya'nın savaş amaçlarının tamamını yansıtmaktaydı.

¹⁶ İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, (Kocaeli: Umuttepe Yayınları 2016), s.34.

¹⁷ Sancaktar, *a.g.e.*, s.18.

¹⁸ Demir, *a.g.m.*, s.94.

¹⁹ Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, (İstanbul: Birikim Yayınları 1991), s.33.

²⁰ Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*, Cilt 1, (Ankara: İmge Kitabevi 2013), s.382; Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Cilt 2, (İstanbul: Alkım Yayınevi 2012), s.155; Roger Cohen, *Yıkık Evler Kırık Yüreklere*, çev. Füsün Doruker, (İstanbul: Sabah Kitapları 1999), s.169; Castellan, *a.g.e.*, s.414.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı: Sırlar ve Hırvatlar Arasındaki Sorunlar ve Krallığın Yıkılışı (1918-1929)

1917 yılında Viyana Parlamentosu'nda bir Yugoslav Kulübü kuruldu. 30 Mayıs 1917'de Yugoslav Kulübü'nde, Anton Koroseç başkanlığında (Sloven Halk Partisi lideri) bir deklarasyon yayımlandı. "Mayıs Deklarasyonu" olarak adlandırılan belgede "Slovenler, Hırvatlar ve Sırlar tarafından yurt edinilen krallık çapındaki bütün toprakların birleşmesi" için çağrı yapıldı. Bir başka ifadeyle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu altında yaşayan tüm Sırp, Hırvat ve Slovenlerin toprakları birleştirilecek ve bu sayede imparatorluk içinde bağımsız ve demokratik bir devlet kurulacaktır.²¹ Sancaktar'a göre onların amacı Yugoslavya'nın kurulmasını sağlamak değildi; imparatorluk içinde Yugoslavların birleşmesini sağlamaktı.²²

Müttefiklerin İtalya'ya toprak garantisi vermesi ve imparatorluk içinde yaşanan olaylar hem Yugoslav Komitesi'ni hem de sürgündeki Sırp hükümetini telaşlandırdı. Bunun üzerine 1917 Temmuzunda Sırp hükümeti başbakanı Pasiç ile Yugoslav Komitesi başkanı Ante Trumbiç arasında Korfu Adası'nda görüşmeler gerçekleştirildi. Görüşmeler sırasında gelecekte kurulacak devletin merkezi mi yoksa federal bir yapıda mı olacağı üzerine konuşuldu. Karşılıklı görüşmeler sonunda 20 Temmuz 1917'de Korfu Deklarasyonu yayımlandı.²³ Belgeye göre Karayorgiyeviç hanedanlığı altındaki Sırp, Hırvat ve Sloven halklarının siyasal, kültürel ve dinsel açıdan eşit haklara sahip olacakları bir monarşi tasavvur edildi. Ayrıca bu devlet, bağımsız, demokratik ve hem Latin hem de Kiril alfabelerinin kullanım eşitliğini kabul eden bir sistemde olacaktı.²⁴

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 6,
19-53

²¹ Dejan Djokiç, *Elusive Compromise: A History of Interwar Yugoslavia*, (London: Hurst&Company Press 2007), s.23.

²² Sancaktar, *a.g.e.*, s.18-19; Malcolm, *a.g.e.*, s.258.

²³ Tihomir Cipek, "The Croats and Yugoslavism", *Yugoslavism: Histories of a Failed Idea* içinde, Ed. Dejan Djokic, (London: Hurst&Company 2003), s.74; Diana Johnstone, *Ahmakların Seferi: Yugoslavya, NATO ve Batının Aldatmacaları*, (Ankara: Bağlam Yayınları 2004), s.196; Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.155.

²⁴ M.Murat Taşar vd., *Bosna-Hersek ve Postmodern Ortaçağa Giriş*, (İstanbul: Birleşik Yayıncılık 1996), s.36; Zdenko Zlatar, "The Building of Yugoslavia: The Yugoslav Idea

Mevlit ÖZÇELİK

Pasiç ve Trumbiç arasında görüş ayrılıkları olsa da, meydana gelen olaylar her ikisini de anlamak zorunda bıraktı. Jelavich'e göre beş nedenden dolayı anlaşma sağlandı:

Birincisi, Korfu'da bulunan Sırp hükümeti ve Prens Aleksander'ın ciddi sorunlarla uğraşmasıdır. Pasiç ve Prens Aleksander, Albay Dimitriyeviç (Apis) ve Crna Ruka'yı kontrol edememekteydi. Crna Ruka, Sırp hükümetini tehdit etmekteydi. İkincisi, dış ilişkilerden kaynaklanan bir sorundu. Karadağ Kralı Nikhola, Sırp egemenliğini kabul etmediği gibi Sırbistan'ın istediği topraklara da göz dikmişti. Üçüncüsü, Makedonya ile ilgili sorunların savaş sırasında tekrar ortaya çıkma olasılığının belirmesidir. Dördüncüsü, Rus Çarlığının savaştan çekilmesidir. Rusya, Sırbistan'ın en önemli destekçisi olmuştu ve Rusya'nın savaştan çekilmesi Sırpların uluslararası arenada yalnız kalmasına yol açtı. Beşincisi ise, yukarıda açıklanan Londra Antlaşması'nda İtalya'ya Yugoslav topraklarının bir bölümünün bırakılmasıdır ve bunun sonucunda Pasiç ve Trumbiç anlaşma yoluna gittiler.²⁵

Sancaktar da, Jelavich'in ileri sürdüğü beş nedenin yanında üç başka nedenden daha bahsetmektedir:

Birincisi, Macar milliyetçilerinin, Koroseç tarafından imparatorluk içinde Güney Slavların birleşmesini öngören açıklamalarına tepki göstermesidir. Macarların bu tavrı dolayısıyla, Koroseç ve Güney Slav milletvekilleri Sırp hükümeti ve Yugoslav Komitesi ile işbirliğine yöneldiler. İkincisi, Sırp, Hırvat ve Sloven toprak sahiplerinin ve burjuvazilerinin, ürünlerini satabilmek için bir pazara ihtiyaç duymasındadır. Dolayısıyla Güney Slav birleşmesi onlar için karlı bir ortak pazarı ifade etmekteydi. Üçüncüsü ise, Sırp, Hırvat ve Slovenler arasında dinsel ve ufak tefek dilsel farklılıklar

and First Common State of the South Slavs", *Nationalities Papers*, Vol. 25, No. 3, 1997, s.395; Castellan, *a.g.e.*, s.415.

²⁵ Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.155.

olsa da, kültürel ve etnik bir yakınlığın bulunmasıdır. Bu yakınlık onların birleşmelerini kolaylaştırmaktadır.²⁶

Sırp hükümeti ile Yugoslav Komitesi arasında imzalanan ilk ortak belge olmasına rağmen Korfu Deklarasyonu'nda sadece üç halka (Sırp-Hırvat-Sloven) değinildi. Bunların dışından kalan Makedonlar, Karadağlılar, Arnavutlar ve Bosna-Hersek'te yaşayanlar ayrı bir halk olarak düşünülmedi. Ayrıca bu belge her iki tarafın niyet beyanından öte bir şey değildi. Yani belgenin hiçbir bağlayıcılığı ve yasal gücü bulunmamaktaydı.²⁷

1 Ekim 1918'de Viyana yönetimi tarafından imparatorluk içinde yaşayan Güney Slavların taleplerini dikkate alacak şekilde monarşinin yeniden yapılandırılması kararı alındı. Ancak bu karar savaşın sonlarına doğru alındığı için geç kalınmıştı.²⁸ 8 Ekim 1918'de Hırvatistan, Slavonya, Bosna-Hersek, Dalmaçya ve imparatorluk içinde yaşayan diğer Güney Slav partileri Sloven, Hırvat ve Sırp Ulusal Konseyi'ni kurdular.²⁹ Ulusal Konsey, kendisini, "*Hırvatistan-Slavonya, Fiume, Dalmaçya, Bosna-Hersek, İstria, Trieste, Carnola, Gorica, Styria, Karintiya, Backa, Banat, Baranja, Medjumurje ve diğer Güney Slav*" topraklarında yaşayan Sloven, Hırvat ve Sırların siyasi temsilcisi ilan etti. Konseyin amacı imparatorluk topraklarında yaşayan tüm Güney Slav halklarını bağımsız bir devlet çatısı altında toplamaktır.³⁰ 29 Ekim 1918'de Hırvat Sabor'u (Hırvat meclisi), Avusturya-Macaristan'dan ayrıldığını ilan etti ve yönetimi Ulusal Konsey'e devretti. Böylece Slovenlerin, Hırvatların ve Sırların içinde yer aldığı yeni

²⁶ Sancaktar, *a.g.e.*, s.20.

²⁷ Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.156.

²⁸ Demir, *a.g.m.*, s.96.

²⁹ Aleksander Pavkovic, *The Fragmentation of Yugoslavia, Nationalism in a Multinational State*, (London: MacMillan Press 1997), s.3.

³⁰ Nesrin Kenar, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*, (Ankara: Palme Yayınları 2005), s.41; Sancaktar, *a.g.e.*, s.21.

Mevlit ÖZÇELİK

bir bağımsız devletin ortaya çıktığı ilan edildi.³¹ Ulusal Konsey, Yugoslav Komitesi'ne uluslararası arenada kendi temsilcileri olması yönünde bir yetki verdi. Kasım 1918'de Karadağ ve Voyvodina yönetimleri de yeni kurulan konseye katılmaya karar verdiler. Daha sonra Bosna-Hersek yönetimi de Ulusal Konsey'e katılma yönünde karar aldı.³²

Savaşın sona ermesinden sonra Pasiç Cenevre'ye gitti. Cenevre'de muhalefet liderleri, Yugoslav Komitesi ve Ulusal Konsey üyeleriyle görüştüktan sonra Pasiç, Zagreb'de bulunan Ulusal Konsey'i eski Avusturya-Macaristan yönetimi altındaki Güney Slavların meşru hükümeti olarak tanıdı ve onları İtilaf Devletleri'yle olan ilişkilerinde destekleme yönünde karar aldı. Ancak 9 Kasım 1918'de Pasiç tarafından imzalanan Cenevre Deklarasyonu, Prens Aleksander'ın ve Zagreb'in karşı çıkması ile uygulanamadı.³³ Bu zaman zarfında İtalya, Londra Antlaşması'yla kendisine verilen toprakları ele geçirmeye başladı. İtalya'nın İstria ve Dalmaçya'yı ele geçirmesi üzerine Sırbistan ile birleşilmesi fikri yoğunluk kazanmaya başladı.³⁴

Zagreb'de görüş ayrılıkları yaşanmaktaydı. Trumbiç'in liderliğini yaptığı bir grup, öncelikle Habsburg topraklarının bir araya getirilmesini ve daha sonra Belgrad yönetimiyle eşit bir şekilde müzakereye girilmesini dile getirdi. Sırp Bağımsız Partisi'nin başkanı Svetozar Pribiçević'in öncülüğünü yaptığı bir grup, bir an önce birleşmenin gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etti. Hırvat Köylü Partisi lideri Stefan Radiç ise, Sırbistan ile derhal birleşmesi fikrine şiddetle karşı çıktı.³⁵ Konsey'de Drinkoviç'in birleşme yönünde yaptığı konuşma Zagreb'deki siyasiler üzerinde büyük etki bıraktı:

³¹ Malcolm, *a.g.e.*, s.261.

³² Frederick Bernard Singleton, *Yugoslavia; The Country and Its People*, (London: Quenn Anne Press 1970), s.33.

³³ Stevan K. Pavlowitch, *Serbia: The History of an Idea*, (USA: New York University Press 2002), ss.105-106.

³⁴ Demir, *a.g.m.*, s.96.

³⁵ Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, ss.156-157.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı: Sırlar ve Hırvatlar Arasındaki Sorunlar ve Krallığın Yıkılışı (1918-1929)

*Bizler ne Büyük Sırbistan'ı ne de Büyük Hırvatistan'ı kuruyoruz, kurduğumuz devlet büyük, sağlam ve güçlü Yugoslav devletidir. Fakat bizim bu savaşta Sırp Krallığının kazanan taraf bizlerin de yenilen taraf olduğunu itiraf etmemiz gerekmektedir. Ortak akıl ve dürüstlük her vatansaverlerden millet ve devletin birleşmesinin desteklemesi yönünde talepte bulunmaktadır.*³⁶

Bu tartışmalardan sonra Sırlar ile görüşmek üzere bir heyet görevlendirildi. Heyet 28 Kasım'da Belgrad'a vardı ve Prens Aleksander'a resmi bir bildiri sundu. Bildiride birleşmenin gerçekleşmesinin mutlak bir zorunluluk olduğu vurgulanarak Ulusal Konsey'de Sloven, Hırvat ve Sırların tek bir devlet çatısı altında Sırbistan ve Karadağ ile birleşmesinin kararlaştırıldığı belirtildi. Böylece naip Prens Aleksander'ın bildiriye kabul etmesiyle "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı" 1 Aralık 1918'de resmen kuruldu.³⁷ SHS Krallığı, Karayorgiyeviç Hanedanlığının yönetimi altında Sırların, Hırvatların ve Slovenlerin birlikte yaşadıkları, yine Sırlar, Hırvatlar ve Slovenler için ortak bir vatandaşlık ve dinsel açıdan eşitliğin olduğu, hem Kiril hem de Latin alfabelerinin aynı anda kullanılabilceği, seçimlerde gizli oy-açık sayım ilkesinin uygulanacağı ve doğrudan halkın seçtiği kişilerden oluşan bir meclisin yer aldığı parlamenter bir monarşi olarak kurulmuştu.³⁸

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 6,
19-53

³⁶ Sevdâ Abdula, "Din ve Milliyetçilik: Sırp Ortodoks Kilisesi ve Sırp milliyetçiliği Örneği", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013, s.81.

³⁷ Stevan K. Pavlowitch, "The First World War and Unification of Yugoslavia", *Yugoslavism: Histories of a Failed Idea* içinde, Ed. Dejan Djokic, (London: Hurst&Company Press 2003), s.27; Leslie Benson, *Yugoslavia: A Concise History*, (New York: Palgrave MacMillan Press 2001), s.26; H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi: Göç*, (İstanbul: İz Yayıncılık 2012), s.373; Catherine Samary, *Parçalanan Yugoslavya: Bosna'da Etnik Savaş*, Çev. Bülent Tanatar, (İstanbul: Yazın Yayıncılık 1995), s.149; Stevan K. Pavlowitch, 2002, *a.g.e.*, s.108; Mitrovic, 2003, *a.g.e.*, s.53; Bora, 1994, *a.g.e.*, s.35; Johnstone, *a.g.e.*, s.196; Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.157; Babuna, *a.g.e.*, s.191.

³⁸ SHS Krallığı, kurulduğu andan itibaren en önemli sorun Sırlar ve Hırvatlar arasında devletin nasıl yapılanması gerektiğine ilişkin oldu. Bu mevcut sorun İkinci Dünya Savaşı'nda, Birinci Yugoslavya yıkılana kadar devam etti. Sırlar ve Hırvatlar tarihi açıdan farklı deneyim yaşadılar. Sırlar yıllarca Osmanlı İmparatorluğu altında kaldıktan sonra

Mevlit ÖZÇELİK

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda Sırp-Hırvat Çatışması

SHS Krallığı kurulduğunda bünyesinde çok sayıda etnik unsur yer almıştır. Krallık 12 milyonluk bir nüfusa sahipti. SHS Krallığı'nda Sırp %38.83 (4.666.851), Hırvatlar %23.77 (2.856.551), Slovenler %8.53 (1.024.761), Bosnalı Müslümanlar %6.05 (727.650), Makedon ve Bulgarlar %4.87 (585.558), diğer Slavlar %1.45 (174.466), Almanlar %4.27 (513.472), Macarlar %3.93 (472.409), Arnavutlar %3.68 (441.740), Romenler, Ulahlar ve Çingeneler %1.91 (229.398), Türkler %1.40 (168.404), Yahudiler %0.53 (64.159), İtalyanlar %0.11 (12.825), diğerleri %0.67 (80.079) nüfusa sahipti.³⁹ Bu kadar karmaşık bir nüfusa sahip olan SHS Krallığı, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu'nu andırırmaktaydı.

Bu etnik çeşitlilik Birinci Yugoslavya'nın varlığı süresince birçok sorunun yaşanmasında temel etken olacaktır. Kenar, bu sorunlu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

Bu devlet içerisinde bir araya gelen halklar birbirini hakkında çok az şey biliyorlardı, ekonomi karışık, sosyal gerginlikler yüksekti. Yugoslavya'nın yaratılması, birbirinden farklı, çoğu zaman da birbirine karşıt altyapıları bir araya getirmişti; örneğin yasal sistem pek çok alt parçalara ayrılmıştı, yeni devlet içinde tek bir para birimi kullanılmıyordu. Daha önemlisi, çok farklı hükümet sistemleri ve kurumlar bir araya getirilmişti.⁴⁰

1878'de bağımsızlık ilan ettiler. Hırvatlar ise Avusturya-Macaristan İmparatorluğu altında geçirdikleri yıllarda özerkliğe sahip olsalar da hiç bağımsız olmamışlardı. Bu nedenle Sırbistan, SHS Krallığı'nın merkezinde yer almak ve adeta İtalya'nın birleşmesinde aktif olan Piyomente'nin rolünü oynamak istiyordu. Hırvatlar ise Avusturya-Macaristan altında sahip oldukları özerkliğin devam etmesinden ve bu yüzden SHS Krallığı'nın merkezi değil, federal bir yapıda olmasını istediler. Bkz. Armaoğlu, *a.g.e.*, s.230.

³⁹ Ivo Banac, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, (London: Cornell University Press 1984), s.58; Lampe, *a.g.e.*, s.131.

⁴⁰ Kenar, *a.g.e.*, s.45.

SHS Krallığı kurulduktan sonra 16 Aralık 1918'de geçici bir meclis oluşturuldu.⁴¹ Sırp Radikal Parti'den Stojan Protiç başbakan; Anton Koroseç başbakan yardımcısı; Trumbiç de Dışişleri Bakanı oldu. Bu geçici hükümetin temel amacı, kurucu meclis için gerekli hazırlıkların yapılmasını sağlamaktır.⁴² Sırlar, krallıkta %40'tan az nüfusa sahip olmalarına rağmen ilk hükümet içerisinde 20 bakanlıktan 13'ünü üstlendiler. Bunun dışında kalan bakanlıkların 4'ü Hırvatlara, 2'si Slovenlere ve 1'i de Bosnalı Müslümanlara tahsis edildi.⁴³ Yani SHS Krallığı kurulduktan hemen sonra Sırp egemenliği kendisini hissettirmeye başladı ve bu üstünlük krallıkta gelecek yılların siyasi hayatını şekillendirdi.

Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı toplandı.⁴⁴ Pasiç'in içinde yer aldığı heyet Paris Barış Konferansı'nda tanınma yönünde siyaset yürüttü. Bu doğrultuda SHS Krallığı ilk olarak 26 Ocak 1919'da Norveç tarafından tanındı. Daha sonra Şubat 1919'da ABD, Haziran 1919'da İngiltere ve Fransa, SHS Krallığı'nı tanıdılar.⁴⁵ 10 Eylül 1919'da krallık ile İtilaf Devletleri arasında Saint Germain Barış Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmayla Avusturya tarafından SHS Krallığı tanındı ve ayrıca SHS

⁴¹ Sancaktar, *a.g.e.*, s.23.

⁴² Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.157.

⁴³ Demir, *a.g.m.*, s.98.

⁴⁴ Paris Barış Konferansı 18 Ocak 1919'da galip devletler (İtilaf) ile yenilen devletler (ittifak) arasında barış antlaşmaları imzalamak için toplandı. Sırasıyla 28 Haziran 1919'da Almanya ile Versailles Barış Antlaşması, 10 Eylül 1919'da Avusturya ile Saint Germain Barış Antlaşması, 27 Kasım 1920'de Bulgaristan ile Neuilly Barış Antlaşması ve 6 Haziran 1920'de de Macaristan ile Trianon Barış Antlaşması imzalandı. Bkz. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2010*, (İstanbul: Der Yayınları 2010), ss.613-618; Birinci Dünya Savaşı o kadar yıkıcı oldu ki, milyonlarca insan yaralandı, sakat kaldı ya da yaşamını yitirdi. İnsanlar evlerini kaybettiler, yıllardır yaptıkları birikimlerini ekonomik sorunlar nedeniyle kaybettiler. Ayrıca yüzyıllardır uluslararası arenada hakim güç olan Rus Çarlık İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Alman İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu tarih sahnesinden silindiler.

⁴⁵ Stevan K. Pavlowitch, 2002, *a.g.e.*, s.110.

Mevlit ÖZÇELİK

Krallığı uluslararası arenada bağımsız bir devlet olarak yer edindi.⁴⁶ Ayrıca İtalya ile var olan toprak sorunlarını çözmek amacıyla 12 Kasım 1920'de Rapollo Antlaşması imzalandı.⁴⁷

1 Aralık 1918'de kurulan SHS Krallığı, 1929 yılında ülkede yaşanan karışıklıklar nedeniyle Güney Slavları anlamına gelen Yugoslavya Krallığı'na dönüştürüldü. 1918-1928 yılları arasında parlamenter demokrasi ile yönetilen SHS Krallığı'nın siyasi yaşamına birçok parti etkide bulundu. 1919 sonrasında ise ülke Kral Aleksander tarafından ilan edilen dikta rejimi ile yönetildi. Kurucu Meclis için yapılacak Kasım 1920 seçimlerine 40 civarında siyasi parti katıldı.

Krallık içinde partilerin neredeyse tamamı milli temelle kuruldu. Milletaşı iki siyasi parti mevcuttu: Burjuva Demokratik Parti ve Yugoslavya Komünist Partisi. Bu iki parti dışındaki Sırp Radikal Halk Partisi, Hırvat Köylü Partisi, Sloven Halk Partisi ve Bosna-Hersek'in en güçlü partisi Yugoslavya Müslüman Organizasyonu milli temelli partilerdir.⁴⁸

Yugoslavya'da en güçlü ve etkili partili Nikola Paşiç'in liderliğini yaptığı Sırp Radikal Partisi'dir.⁴⁹ İlk ortaya çıktığında tabanı köylülerden oluşsa da, bu dönemde işadamları, tüccarlar, bürokratlar, üniversite mezunları, ordu ve yargı mensuplarının da yer aldığı bu parti, Sırp orta sınıfının çıkarlarını temsil etmekteydi. Ancak hala birçok Sırp köylüsü Radikal Parti'ye desteğini vermektedir ve seçimlerde köylülerden oy alabilmektedir. Bu durumun nedeni Sırp Radikal Partisi'nin Sırp ulusal haklarını

⁴⁶ Gülşah Kurt Güveloğlu, "Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi'nde Yugoslavya'nın Siyasi Hayatı ve Türkiye ile Siyasi İlişkiler", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009, s.61; J. M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna, (İstanbul: İnkılap Kitabevi 2015), s.616.

⁴⁷ Castellan, *a.g.e.*, s.417.

⁴⁸ Bora, 1991, *a.g.e.*, s.36.

⁴⁹ Sancaktar, *a.g.e.*, s.24.

savunmasından kaynaklanmaktaydı.⁵⁰ Radikal Parti, merkezîyetçi bir idari yapıyı destekledi ve SHS Krallığı'nı, Büyük Sırbistan düşüncesinin gerçekleştiği bir devlet olarak gördü.⁵¹

Bir diğer önemli Sırp partisi ise Sırp Demokratik Partisi'dir. Bu parti, 1919 yılında sol kanattan bir grubun Ljubomir Davidoviç ve Svetozar Pribiçević'in liderliğinde bir araya gelmesiyle kuruldu.⁵² Radikal Parti gibi merkez bir devlet yapısını savunan Sırp Demokratik Partisi, krallık içerisinde Sırların, Hırvatların ve Slovenlerin Yugoslav adı altında birleşmelerini savunmaktaydı. Bir başka ifadeyle bu halkların devlet tarafından Yugoslavlara dönüştürülmesini istemektedir.

Hırvatistan'da en güçlü parti 1904 yılında Ante Radiç ve Stefan Radiç kardeşler tarafından kurulan Hırvat Köylü Partisi'dir. Parti oy hakkının sınırlı olmasından dolayı Sabor'a ancak birkaç temsilci gönderebildi. Savaştan sonra tüm yetişkin erkeklere oy hakkı tanındı ve bu değişiklikle Hırvat Köylü Partisi, krallık parlamentosunda en etkili partilerden biri haline geldi. 1919 yılında Ante Radiç'in ölmesiyle partinin tek hakimi Stefan Radiç oldu.⁵³ Paris Barış Konferansına "Tarafsız Hırvat Köylü Cumhuriyeti"nin kurulmasını içeren bir dilekçe gönderdi.⁵⁴ Hırvat Köylü Partisi, ülkede yaşayan Sırp, Hırvat, Sloven, Bosna-Hersek, Karadağ, Makedonya, Voyvodina gibi tarihi halkları ve bölgeleri içeren gevşek bir konfederal yapının savunucusu oldu.⁵⁵ Radiç dilekçenin sunulmasından sonra tutuklandı. Parti içindeki üst düzey yöneticiler de Radiç ile aynı kaderi paylaştılar. Radiç ve diğer Hırvat Köylü Partisi yetkilileri 1920 seçimlerine kadar hapiste kaldılar.⁵⁶

⁵⁰ Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.157-158.

⁵¹ Demir, *a.g.m.*, s.100.

⁵² Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.158.

⁵³ *A.g.e.*, s.158-159.

⁵⁴ Demir, *a.g.m.*, s.99.

⁵⁵ Banac, 1997, *a.g.e.*, s.99.

⁵⁶ Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.159.

Mevlit ÖZÇELİK

Krallığın kurucularından olan Slovenya'da, Sloven halkın hak ve menfaatleri Anton Koroseç liderliğindeki Sloven Halk Partisi tarafından savunuldu.⁵⁷ Bu parti, 1905 yılında Avusturya ve Slovenya'daki Katoliklerin birleşmesi sonucu kuruldu. Sloven Halk Partisi imparatorluk içinde aktif bir siyaset izledi ve bu sayede büyük bir deneyim kazandı. Ayrıca bu parti, merkezîyetçi bir devlet yapısının oluşmasına karşı çıkmakta ve Lubliyanada bölgesel bir meclisin kurulmasını istemekteydi. Koroseç tarafından asıl amaçlanan ise krallık içerisinde Slovenya'ya otonominin verilmesiydi.⁵⁸

Bosna-Hersek'te Müslümanların büyük bir kısmı tarafından desteklenen parti, Şubat 1919'da Saraybosna'da Mehmet Spaho liderliğinde kurulan Yugoslavya Müslüman Organizasyonu'dur.⁵⁹ Parti Boşnak toprak sahiplerinin menfaatlerini korumak için kurulmuş olmasına rağmen, parti bünyesine kısa sürede din adamları, entelektüeller, tüccarlar ve köylüleri de çekti. Partinin temel amacı Krallık içerisinde Bosna-Hersek'in özerk kimliğini muhafaza etmektir. Ayrıca Kosova ve Makedonya'daki Türk ve Müslüman Arnavutlar tarafından Dzemijet isimli bir parti kuruldu ve bu parti 1920 seçimlerine katıldı.⁶⁰

SHS Krallığı'nda bir başka güçlü parti Yugoslavya Komünist Partisi'dir. Nisan 1919'da kuruldu. Başlangıçta Yugoslavya İşçi Partisi adını almış olsa da, 1920 yılında Yugoslavya Komünist Partisi adını aldı.⁶¹ Yugoslavya Komünist Partisi, SSCB Komünist Partisi ve Komintern'in etkisinde kaldı; partinin sendikalar ve gençlik yapılanmaları ile ilişkileri bulunmaktaydı. Ayrıca bu parti Sovyet güdümündeki Üçüncü Komünist Enternasyonal'in de bir üyesiydi.⁶²

⁵⁷ A.g.e., s.159.

⁵⁸ Demir, a.g.m., s.99.

⁵⁹ Malcolm, a.g.e., s.263.

⁶⁰ Sancaktar, a.g.e., s.25.

⁶¹ Bora, 1991, a.g.e., ss.36-37.

⁶² Sancaktar, a.g.e., s.25.

28 Kasım 1920'de Kurucu Meclis için seçimler gerçekleştirildi. Adil bir şekilde yapılan seçimlerde bir düzine parti 419 sandalyeyi paylaştılar.⁶³ Krallıktaki 2.480.623 oy hakkına sahip seçmenden 1.607.205 kişi oy kullandı. Seçimlere katılım %65 civarında oldu. Seçim sonuçlarına göre "419 sandalyeden, Sırp Demokratları 94, Sırp Radikalleri 89, Komünist Parti 58, Hırvat Köylü Partisi 50, Sloven ve Hırvat Ruhban Partileri 27, Bosnalı Müslümanlar 24, sosyal demokratlar da 10 sandalye kazandı. Geriye kalanlar diğer küçük partilerin temsilcilerinin oldu." Hiçbir partinin salt çoğunluğu elde edememesi nedeniyle koalisyon kurma yoluna gidildi ve merkezîyetçi yapıyı savunan iki Sırp Partisi –Sırp Radikal Partisi ile Sırp Demokratik Parti –bir araya gelerek bir koalisyon hükümeti kurdular. Yeni hükümette Sırp Radikal Parti'den Nikola Paşiç başbakan oldu. Bu hükümetin temel amacı, anayasanın hazırlanmasını sağlamaktı.⁶⁴ Hükümetin göreve başladıktan sonra ilk icraatı tüm milletvekillerinin 12 Aralık 1920'de açılacak mecliste, kralın önünde yemin etme kararı almasıdır. Hırvat Köylü Partisi'nden Radiç bu kararı tanımayacağını çünkü anayasa hazırlanmadan böyle bir kararın alınmasının Sırp üstünlüğünün bir kabulü anlamına geleceğini belirtti.⁶⁵ Ayrıca Radiç anayasanın hazırlanmasında tüm bölgelerin dikkate alınacağını ve anayasanın bir anlaşma ile kabul edileceğini düşünmekteydi. Ancak yeni anayasanın mecliste çoğunluk oyu dikkate alınarak kabul edileceğini öğrendiğinde Radiç, partisinin ismini Hırvat Cumhuriyetçi Köylü Partisi olarak değiştirerek Kurucu Meclisi boykot etme kararı aldı.⁶⁶

Komünist Parti seçimlerde büyük başarı sağlayıp en fazla milletvekili çıkaran üçüncü parti olarak Karadağ'da %38, Makedonya, Kosova ve Sancak'ta %27, Sırbistan ve Dalmaçya'da ise %16 oy almayı başardı.

⁶³ Castellan, *a.g.e.*, s.427.

⁶⁴ Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.160.

⁶⁵ Güveloğlu, *a.g.t.*, ss.75-76.

⁶⁶ Demir, *a.g.m.*, s.101.

Mevlit ÖZÇELİK

Kenar'a göre bu durum, krallıkta yaşanan sosyal gerginliklerin, sınıfsal farklılıkların ve Prens Aleksander'ın merkezîyetçi yönetimine karşı bir tepkinin sonucuydu.⁶⁷ Haziran 1921'de Prens Aleksander'a suikast girişiminin yaşanması ve içişleri bakanının bir komünist tarafından öldürülmesi sonucunda, Temmuz 1921'de Devlet Savunma Kanunu (Kamu Güvenliği ve Düzeni Koruma Yasası) çıkarılarak Komünist Parti yasadışı ilan edildi ve en sonunda parti kapatıldı. Parti teşkilatı yeraltına inerek faaliyetlerine illegal bir şekilde devam etti.⁶⁸ İkinci Dünya Savaşı'na kadar Komünist Parti'ye ait tüm yayınlar ve çalışmalar durduruldu; meclis içerisinde Komünist Parti milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırıldı; parti uzun yıllar yasadışılığa mahkum edildi.

Kurucu Meclis'te en hararetli tartışma konusu anayasanın nasıl olacağıyla ilgili oldu. Mecliste iki farklı görüşü temsil edenlerin bir tarafında merkezîyetçiler diğer tarafında ise federal sistemi savunanlar vardı. Koalisyon hükümeti tarafından merkezîyetçi bir anayasa taslağı hazırlandı. Sırp anayasanın kabul edilmesi için Yugoslav Müslüman Organizasyonu ile Makedonya ve Kosova'da Müslümanların etkisinde bulunan Dzemijet'in desteğine ihtiyaç duydular. 1921 yılında Sırp tarafı hem Yugoslav Müslüman Organizasyonu hem de Dzemijet ile anlaşma sağladı.⁶⁹ Böylece Sırlara hareket serbestisi sağlandı ve bu doğrultuda anayasa çalışmaları Haziran 1921'de tamamlandı. Hazırlanan anayasa tamamen Sırp tarafının çıkarlarına hizmet etmekteydi. 28 Haziran 1921'de mecliste oylamaya sunulan anayasa, 35 oya karşı 223 oyla kabul edildi. Hırvat Köylü Partisi lideri Radiç, meclis boykot etme kararını anayasa oylaması anında da devam ettirdi ve anayasa oylamasına katılmadı.⁷⁰ SHS

⁶⁷ Kenar, *a.g.e.*, s.51.

⁶⁸ Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.159-160; Ülger, *a.g.e.*, s.38.

⁶⁹ Demir, *a.g.m.*, ss.101-102.

⁷⁰ Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.160.

Krallığı'nın anayasası 28 Haziran 1921'de ilan edildi.⁷¹ Bu anayasaya, Sırların kutsal kabul ettiği 28 Haziran Vidovdan gününe atfen "Vidovdan Anayasası"⁷² denildi.⁷³ Anayasa ile kurulan yeni yönetim meşruti bir monarşi olacak; krallık meclisi dört yıl için gizli oyla seçilen 315 vekilden oluşacak; iktidarın merkezi ise Sırbistan'ın başkenti Belgrad olacaktır.

SHS Krallığı kurulduğunda temel prensip olarak tek dil, tek millet anlayışını savunmakta ancak uygulamada ise tam tersi şekilde eski Sırp Krallığı'nın genişlemiş ve birleşmiş bir versiyonunu ifade etmekteydi. Başbakan Nikola Paşiç'e göre SHS Krallığı Sırlar için yeni bir devlet değildi; tüm Sırların birleşmesi için Sırbistan tarafından verilen savaşların bir ürünüydü.⁷⁴ Ayrıca Sırlar savaş sırasında Hırvat ve Slovenlere göre çok daha fazla insan kaybı ve maddi kayıp yaşamışlardı. Sırbistan'da yarım milyon insan hayatını kaybetti; ülke içindeki fabrikalar, demiryolu hatları ve köprüler yok edildi.⁷⁵ Birinci Dünya Savaşı'nda kahramanca mücadele ettiklerinden bu kahramanlık, Sırlara göre yeni devlette kendilerine ayrıcalıklar kazandıracaktı. Sırların fiili de olsa bağımsızlık deneyimlerinin olması, onlara otomatik olarak bir ayrıcalık kazandırdı. Sırp Radikal Partisi yöneticilerinden biri 1920 yılında Hırvat heykeltıraş İvan Mestrovic'e şunları söyledi:

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 6,
19-53

⁷¹ Glenny, *a.g.e.*, s.332.

⁷² Vidovdan Anayasası, Sırlar açısından önemli birbirine zıt iki olayı çağrıştırmaktaydı. İlki, 28 Haziran 1389'da Kosova'da Osmanlı ordusu ile Sırp ordusu arasında bir savaş yapıldı ve savaş sonrasında Sırlar, Osmanlı egemenliğini kabul ettiler. Sırp milliyetçileri açısından çok önemli olan bu gün bayram olarak kutlanmakta ve bu bayrama da Aziz Vitüs Günü –Vidovdan –denilmektedir. Diğeri, 28 Haziran 1914'te Saraybosna'da Avusturya-Macaristan'ın veliaht Prensi Franz Ferdinand'ın Bosnalı bir Sırp milliyetçisi Gavrilo Princip tarafından öldürüldüğü günü ifade etmektedir. Bu durum Sırlar için birisi "ölüm", diğeri de "yeniden diriliş" anlamına gelmekteydi.

⁷³ Güveloğlu, *a.g.t.*, s.76.

⁷⁴ Banac, 1997, *a.g.e.*, s.98.

⁷⁵ Sancaktar, *a.g.e.*, s.27.

Mevlit ÖZÇELİK

“Eğer sizinkiler hepimizin eşit olacağını sanıyorlarsa henüz gerçeği kavramamış demektirler. Bu en azından önümüzdeki birkaç yıl içinde imkansızdır. Sırbistan kendi kurumlarına sahip bir devletti ve bunu bir gece içinde sökemezsiniz. Başka bir şey daha söyleyeyim... Eğer Almanlar ve Avusturyalılar savaşı kazanmış olsalardı, şimdi bunları Zagreb’de oturmuş konuşuyor olacaktık. Biz Sırplar çoğunlukta olmamıza rağmen siz Hırvatların sesinizin daha güçlü olduğu gerçeğini yutmak zorunda kalacaktık.”⁷⁶

Sırplar, Hırvatların muhalefetine karşı derin bir nefret duyuyorlardı. Kendilerini, Güney Slavları, hem Osmanlı hem de Avusturya-Macaristan idaresinden kurtaranlar olarak görüyorlardı. Sırplar arasında ulusal bilinç ve kiliselerine bağlılık diğer Güney Slav halklarına kıyasla daha fazladır.⁷⁷ Sırplar, anayasadan da kaynaklanan avantaj ile uzun yıllar krallık içerisinde hakim unsur oldular. Bu hakimiyet özellikle askeri ve siyasi alanda kendini gösterdi. Jelavich Sırpların Yugoslav hayatı üzerindeki hakimiyetini şu sözlerle ifade etti:

“İki savaş dönemi arasında sadece tek bir hükümeti, Sırp olmayan bir başbakan yönetti ve genellikle hükümetteki önemli bakanlıklar (dışişleri, içişleri, ordu ve donanma bakanlıkları gibi) sadece Sırlara veriliyordu. Parlamenter demokrasi dönemi Aralık 1918-Ocak 1928 tarihleri arasında iktidara gelen 24 kabinenin 7 başbakanının hepsi de Sırptı. Bunu izleyen dönem olan Ocak 1929 ve Mart 1941 tarihleri arasında, on beş farklı kabinenin toplam 121 bakanının beşte üçü (73) Sırptı. Sloven Anton Koroseç 27 Temmuz 1928’den 6 Ocak 1929’a kadar başbakanlık yaptı. Sadece savaştan hemen sonra kurulan altı kabinede (20 Aralık 1918’den 1 Ocak 1929’a kadar) Sırp olmayan tek bir kimse (Hırvat Ante Trumbić) dışişleri bakanlığı yaptı. Koroseç, içişleri bakanlığı yapan tek Sırp olmayan kişiydi (iki kez: 27 Temmuz 1928 – 6 Ocak 1929; 24 Haziran 1935 – 21 Aralık 1938). 39 kabinenin tamamında ordu ve donanma bakanı her

⁷⁶ Glenny, a.g.e., s.333.

⁷⁷ Barbara Jelavich, 2006, a.g.e., s.161.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı: Sırlar ve Hırvatlar Arasındaki Sorunlar ve Krallığın Yıkılışı (1918-1929)

*zaman muvazzafe kadrodan bir Sırp generali oldu. Yine, 1938'deki 165 generalden sadece ikisi Hırvat, ikisi Sloven; geri kalanların tamamı Sırp'tı.*⁷⁸

Stravrianos da, Birinci Yugoslavya'da Sırp hegemonyasını şu sözlerle açıkladı:

*"1918 Aralık ayından 1929 Ocak ayına kadar olan parlamento dönemi boyunca – 121 aylık bir periyotta – Sırlar 117 ay süreyle Başbakanlık, 121 ay süreyle ordu ve donanma bakanlığı, 111 ay süreyle içişleri bakanlığı (polisi kontrol eden), 100 ay süreyle dışişleri bakanlığı, 118 ay süreyle ekonomi bakanlığı, 110 ay süreyle eğitim bakanlığı, 105 ay süreyle adalet bakanlığı yaptılar. Ocak 1929'dan Mart 1941'e kadar olan diktatörlük döneminde – 147 aylık bir periyotta – Sırlar 147 ay süreyle başbakanlık, ordu ve donanma bakanlığı, dışişleri bakanlığı, 129 ay süreyle içişleri bakanlığı, 98 ay süreyle ekonomi bakanlığı ve 132 ay süreyle de adalet bakanlığı yaptılar.*⁷⁹

Yeni anayasaya en sert muhalefet Hırvatlardan geldi, çünkü Hırvatlar 1868'de Nagodba (Uzlaşma) ile kazandıkları özerk statüyü kaybetmişlerdi. Nagodba ile Hırvatistan'ın, Habsburg İmparatorluğu egemenliğinde olsa da, kendisine ait Saboru ve banı vardı. Vidovdan Anayasası ile tüm kazanımlar ortadan kalktı.⁸⁰ Hırvat milliyetçileri tarafından vurgulanan tarihi Hırvat devlet geleneği fikri kesintiye uğradı.

Slovenler ve Boşnaklar, Sırlar ile Hırvatlar arasındaki çatışmadan bir miktar kazanç elde etmişlerdi. Müslüman siyasiler toprak reformu ile ilgili kazançların yanı sıra kültürel ve dinsel imtiyazlar da elde ettiler ve bu sayede mevcut yapıya destek verdiler. Slovenler ise 1918 yılından sonra SHS Krallığı'nda daha önce sahip olmadıkları eğitim kurumlarını

⁷⁸ A.g.e., s.162.

⁷⁹ L. S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, (New York: Holt 1958), ss.624-625.

⁸⁰ Sancaktar, a.g.e., s.29.

Mevlit ÖZÇELİK

oluşturacaklarını ve mevcut kültürlerini koruyacaklarını düşündüler. Ayrıca “Slovenya, Sırp nüfusun bulunmaması nedeniyle, hiçbir zaman “Büyük Sırbistan” taraftarlarının çıkar ve ilgi alanında olmamıştı”.⁸¹ Sloven siyasiler, Avusturya-Macaristan yönetiminde yetenekli politikacılar haline geldiler. Ayrıca dilleri Sırpça ve Hırvatça’dan farklı olduğu için bir istiladan korkmuyorlardı. Merkezîyetçi bir devlet yapısına karşıydılar ancak yeni sistem, onlara çok şey kazandırdı.⁸² Koroseç 1924 yılında bir Hırvat Köylü Partisi üyesine bu konuda şunları söyledi:

“... Avusturya-Macaristan idaresinde, biz Slovenlerin kendimize ait liselerimiz yoktu ve bir Sloven üniversitesi ütöpik bir hayal gibi görünüyordu. Hırvatların ilkokuldan üniversiteye kadar kendi okulları vardı; Hırvat topraklarında resmi dil Hırvatça’ydı. Sloven vilayetlerinde ise Almanca dayatılıyordu. Yeni devlette, Slovenler daha önce sahip olmadıkları her şeye; liselere, üstüne üstlük bir de üniversiteye sahip oldu. Partim hükümette temsil edildiği müddetçe, Belgrad Slovenya’yı kendi arzularımıza göre idare etmemize izin verecektir.”⁸³

Böylece, denilebilir ki, Sırp milliyetçiliğine ve siyasi yaşamın merkezi bir yapıya bürünmesine en güçlü muhalefet, Birinci Yugoslavya boyunca, hep Hırvatlardan gelecektir. Bu muhalefetin lideri de 1928 yılında öldürülünceye kadar Hırvat Köylü Partisi’nin lideri Stefan Radiç olacaktır.

Başbakan Nikola Paşiç 18 Mart 1923’te seçimlere gitme kararı aldı. Seçimlerden Sırp Radikal Partisi ile Hırvat Köylü Partisi milletvekili sayısını artırarak çıktılar. Sırp Radikal Partisi 108, Hırvat Köylü Partisi 70 sandalyeye sahip oldu. Yugoslavya Komünist Partisi ise siyasi faaliyetlerinin yasaklı olmasından dolayı seçimlerde yer alamadı. Sırp Demokratik Parti ise seçimlerden önce kendi içerisinde ayrışma yaşamasından dolayı

⁸¹ Kenar, *a.g.e.*, s.48.

⁸² Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.162.

⁸³ *A.g.e.*, s.163.

ancak Radikal Parti'nin yarısı kadar milletvekili çıkarabildi. Seçimlerden sonra Radiç, bir koalisyon hükümeti kurmak için çaba harcarsa da başarı sağlayamadı.⁸⁴ Nisan ayında Pasiç-Pribiçeviç hükümeti (P-P hükümeti) kuruldu ancak kısa sürede koalisyon çöktü. Haziran ayında yeni bir hükümet kuruldu. Ancak Davidoviç tarafından kurulan hükümet de dağıldı ve yerine Kasım ayında yeniden Pasiç-Pribiçeviç hükümeti kuruldu.

Hırvat Köylü Partisi milletvekilleri meclisin oturumlarına katılmama kararlarını devam ettirdiler ve Temmuz 1923'te Radiç, federal Hırvatistan isteğine destek aramak için yurtdışına gitti.⁸⁵ 1924 yılında Radiç tarafından gerçekleştirilen uluslararası ziyaretler SHS Krallığı'ndaki Sırp siyasilere telaşlanmasına neden oldu. Özellikle Moskova ziyareti sonrasında Radiç'e karşı şüpheler arttı. Radiç Moskova ziyaretinde, Hırvat Köylü Partisi'ni Bolşeviklerin desteklediği Köylü Enternasyonal'in bir üyesi yaptı.⁸⁶

Bu dönemde SHS Krallığı tarafından SSCB resmi olarak tanınmamaktaydı ve Yugoslavya Komünist Partisi ise yasaklanmıştı. 1924 Ağustosunda ülkeye dönen Radiç sert bir muhalefete başladı ve toplu gösteriler vasıtasıyla Belgrad yönetimini şiddetli bir şekilde eleştiriye tabi tuttu. Kasım ayında tekrar iktidara gelen Pasiç, Radiç ve Köylü Partisi'ne karşı sert tedbirler almaya başladı. Aralık ayında Hırvat Köylü Partisi yasadışı ilan edildi ve çıkarılan Devleti Koruma Kanunu ile Pasiç-Pribiçeviç hükümeti, Radiç ve Mladko Macek'i tutuklattı.⁸⁷ Bu kanunun amacı "komünistlerle mücadele idi ve Köylü Partisi ve liderlerine yöneltilen suçlama Komintern'le işbirliği etmekte".⁸⁸ Radiç'in Moskova'ya gitmesi ve Komintern ile ilişkide bulunması, onun suçlanmasına ve hapse atılmasına yol açtı.

⁸⁴ Demir, *a.g.m.*, s.104.

⁸⁵ Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.164.

⁸⁶ Demir, *a.g.m.*, s.106.

⁸⁷ Djokiç, *a.g.e.*, s.61.

⁸⁸ Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.165.

Mevlit ÖZÇELİK

1925 seçimlerinde 2.177.051 kişi oy kullandı. Seçimlere katılım %73.7 oldu. Seçim sonuçlarına göre Sırp Radikal Partisi 143, Hırvat Köylü Partisi 67, Sırp Demokratik Parti 37, Sloven Halk Partisi 21, Bağımsız Sırp Demokratik Parti 21, Yugoslavya Müslüman Organizasyonu ise 15 milletvekili kazandı. Seçimlerin ardından Radiç önceki meclis dışında kalma politikasından vazgeçerek parlamentoda daha aktif siyaset yürütmeyi hedefledi. Ayrıca federalizm ya da konfederalizm yönündeki taleplerinden vazgeçerek Hırvatistan için otonomi statüsünü kabul edeceğini ifade etti.⁸⁹ Radiç'in cezaevindeyken yazdığı bir mektubu, yeğeni (Pavle Radiç) tarafından mecliste okundu. Radiç mektubunda şunları belirtti:

“Vidovdan Anayasası bugün de facto olarak buradadır ve Karacorçeviç hanedanının devlet başkanı olduğu bu durum politik bir gerçektir. Bu gerçeği koşulsuz olarak kabul ediyor ve onaylıyoruz. Kardeşlerimiz taviz vermiş gibi görünüyorsa da, kardeşlerimiz Sırp halkıdır ve ortak geleceğimizi temsil etmektedirler.”⁹⁰

Radiç'in söylemleri Sırp Radikal Partisi içinde de olumlu karşılandı ve 1925 yılında Radiç'in katılımıyla SHS Krallığı'nda ilk kez bir Sırp-Hırvat koalisyonu kuruldu. Nikola Paşiç yeni hükümette başbakan olurken, Radiç kendi isteği doğrultusunda eğitim bakanı oldu. Bu hükümette dört Hırvat Köylü Partisi üyesi de yer aldı. Radiç eski eğitim bakanı Pribiçeviç tarafından görevlerinden uzaklaştırılan Zagreb üniversitesi profesörlerini tekrar görevlerine döndürdü. Bunun yanında kırsal alanda yaşayanlara yönelik ilköğretim ve mesleki eğitim konularında çalışmalar yürüttü ve bir Yugoslav tarihi, dili ve kültürü yaratmak yerine Hırvat tarihini, dilini ve kültürünü öne çıkaran çalışmalar gerçekleştirdi.⁹¹

⁸⁹ Demir, *a.g.m.*, ss.107-108.

⁹⁰ Glenny, *a.g.e.*, s.334.

⁹¹ Sancaktar, *a.g.e.*, ss.36-37.

Radiç'in siyasi mizacı değişti. Koalisyon içerisinde bulunsa da, siyasi rakiplerine "domuz", "kumarbazlar", "gangsterler", "zorbalar" ve "ajanlar" şeklinde ithamlarda bulunmaya devam etti ve en sonunda Nisan 1926'da hükümetten ayrıldı.⁹² Pasiç de aynı şekilde oğlunun yolsuzluğa karışmasından dolayı hükümetten ayrılmak zorunda kaldı. Pasiç, birkaç ay sonra 81 yaşında hayatını kaybetti ve böylece Pasiç dönemi resmen sona erdi. Hükümet bir yıl daha yeni Radikal Parti lideri Nikola Uzunoviç ve bir başka Radikal Parti üyesi Velimir Vukiçeviç başbakanlıklarıyla ayakta kalsa da Eylül 1927'de seçimlere gitme kararı alındı.⁹³ Seçimlerden Sırp Radikal Partisi 112 milletvekili çıkarırken, Sırp Demokratik Parti ise bir önceki seçimlere göre oylarını artırdı ve milletvekili sayısını 37'den 61'e çıkarmayı başardı. Hırvat Köylü Partisi oy kaybı yaşayarak 61, Yugoslav Müslüman Organizasyonu ise 18 milletvekili çıkardı.⁹⁴

Seçimlerden sonra SHS Krallığı'nın siyasi hayatı çok karışık bir hal aldı. 1928 yılında bu karışıklık hali kendisini net bir şekilde gösterecekti. Svetozar Pribiçeviç liderliğindeki Sırp Bağımsız Demokratik Parti ile Stefan Radiç liderliğindeki Hırvat Köylü Partisi arasında bir yakınlık oluştu ve iki parti "Demokratik Köylü Koalisyonu" adında birleşerek muhalefet etmeye başladılar.⁹⁵ Krallıkta siyasi dengeler bozulmuştu. Bütünüyle Sırları içeren partilerde bile hizipleşmeler görülmekteydi.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın Sonu

SHS Krallığı için 1928 yılı bir anlamda sonun başlangıcıdır. 1918'den beri ülkede Sırp-Hırvat çekişmesi yaşanmaktaydı ve bu çekişme 1928 yılında bir eyleme dönüştü. Bu durumun yaşanmasında eski liderler Nikola Pasiç ve krallığın ilk başbakanı olan Protiç'in ölümlerinin de etkisi

⁹² Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.165.

⁹³ Djokiç, *a.g.e.*, s.64.

⁹⁴ Demir, *a.g.m.*, s.109.

⁹⁵ Güveloğlu, *a.g.t.*, s.79.

Mevlit ÖZÇELİK

bulunmaktadır. Çünkü bu siyasilere her ne kadar sert politikalar yürütseler de ülke içerisinde karışıklıkların çıkmasını engelleyebilecek güce sahiplerdi. Krallığın bir başka sorunu tarihsel nedenlerden kaynaklanıyordu. Birinci Yugoslavya altında yaşayan halklar uzun yıllar boyunca farklı devletler altında yaşayarak birbirlerinden farklı tecrübeler kazandılar. Bu tecrübeler siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve dinsel değişiklikler olmak üzere birçok alanda kendini gösterdi. Bu yüzden Birinci Yugoslavya'da iki alfabe (Kiril ve Latin), üç din (Ortodoks, Roma Katolik ve Müslümanlık), üç büyük dil (Sırpça-Hırvatça, Slovence ve Makedonca) ve beş ulus (Sırp, Hırvat, Sloven, Boşnak, Makedon ve Karadağ) gibi karmaşık bir ortam oluştu.⁹⁶

SHS Krallığı'nda 20 Haziran 1928 tarihinde gerçekleşen olaylar krallığın siyasi tarihini değiştirecek ve artık yeni bir dönem başlayacaktır. Vukiçević tarafından yeni hükümetin kurulmasının ardından mecliste yolsuzluk üzerine sert tartışmalar yaşanmaya başladı, bu tartışmalar fiziki temaslara kadar vardı. Sırp Radikal Partisi'ne yakın olan birçok yayın organında *–Jedinstvo, Politika gibi* –Hırvat Köylü Partisi ve özellikle parti lideri Radiç hakkında çeşitli yazılar kaleme alınıyordu. Hatta Politika adlı yayın organında Radiç'in öldürülmesi gerektiği çünkü bir hain olduğu bile yazıldı. Sırp Radikal Parti üyesi Punisa Raçiç'e karşı usulsüz şekilde toprak kazanımında bulunduğu gerekçesiyle yapılan suçlama sonrasında, Raçiç ve bir diğer Radikal Parti üyesi Toma Popoviç, Radiç'in bir an önce öldürülmesi gerektiğini söylemeye başladılar. Onlara göre Radiç, Sırp-Hırvat barışının önündeki en büyük engeldi.⁹⁷ Pek çok siyasi Radiç'e meclise gitmemesi yönünde uyarıda bulundu. Bu konuda Karadağ federalistlerinin bir üyesine Radiç şunları söyledi:

“Pavle de öldürülebileceğim hakkında dün beni uyardı ve ben bile ortada hoş olmayan bazı şeyler döndüğünü hissediyorum. Ama Sekula, ben

⁹⁶ Sancaktar, *a.g.e.*, s.30.

⁹⁷ Demir, *a.g.m.*, s.110.

*Hırvat halkının hakları için siperde çarpışan bir asker gibiyim. Siperimden ya muzaffer olarak çıkacağım ya da Hırvat halkı oradan cesedimi çıkaracak.*⁹⁸

Tüm uyarılara rağmen Radiç meclise gitmeye karar verdi. 20 Haziran 1928'de Radikal Parti milletvekili Raçiç, mecliste oturum devam ederken silahını çekerek beş Hırvat Köylü Partisi milletvekiline ateş etti. Radiç'in de yer aldığı üç kişi yaralandı ve diğer iki kişi, Radiç'in yeğeni Pavle Radiç ile Djuro Basaricek hemen oracıkta yaşamlarını yitirdiler.⁹⁹ Radiç ise olaydan bir ay sonra 8 Ağustos 1928'de öldü.¹⁰⁰

Radiç'in ölümünden sonra Hırvat milletvekilleri meclise gitmeme kararı aldılar ve federal bir sistem uygulamaya konuluncaya kadar gösterilere devam edeceklerini belirttiler. Hırvatların federalizm istekleri hükümet tarafından reddedilince, Hırvat milletvekilleri Zagreb'de ayrılıkçı bir Hırvat meclisi kurdular.¹⁰¹ 1 Aralık'ta krallığın kuruluşunun yıl dönümü kutlamaları için Zagreb'de resmi törenler düzenlendi. Bu törenlerde öğrenciler üç siyah bayrak açtılar. "Bunlardan biri Yugoslavya'nın kurulması, ikincisi Sırp askerlerinin bir gösteride on dört kişiyi öldürmesi, üçüncüsü de Radiç'in ölümü için açılan yas bayraklarıydı." Bu sırada polis ve göstericiler arasında olaylar çıktı ve üç öğrenci olaylar sırasında polisin sert müdahalesi sonucu hayatını kaybetti.¹⁰²

Temmuz'da Sırp olmayan bir hükümet Sloven Halk Partisi lideri Koroseç'in başbakan olmasıyla kuruldu. Hırvat Köylü Partisi'nin liderliğine Radiç'ten sonra ikinci adam Vladko Macek getirildi. Koroseç hükümeti uzun ömürlü olamadı ve kısa sürede hükümet düştü. Ayrıca

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 6,
19-53

⁹⁸ Glenny, *a.g.e.*, s.336.

⁹⁹ Djokiç, *a.g.e.*, s.65; Perovic, *a.g.e.*, s.12.

¹⁰⁰ Glenny, *a.g.e.*, s.338.

¹⁰¹ Güveloğlu, *a.g.t.*, s.80.

¹⁰² Glenny, *a.g.e.*, s.338.

Mevlit ÖZÇELİK

SHS Krallığı'nda Hırvatların boykotu devam etmekteydi ve parlamento içerisinde hala bir huzursuzluk bulunmaktaydı. Tüm bu sorunları göz önüne alan Kral Aleksander, ülkede yaşanan krizi sonlandırma düşüncesiyle hareket ederek Macek ve Pribiçević ile bir görüşme gerçekleştirdi.¹⁰³ Macek ve Pribiçević krallıkta birtakım reformlar yapılması gerektiğini belirttiler. Ayrıca tarihi bölgelere dayanan bir federalleşmenin olmasını öngörüyorlardı; bu plan uyarınca yerel birimler, yalnızca dış politika, savunma, gümrük ve parasal konularda merkeze karşı sorumlu olacaktır. Kral ise sembolik bir konumda sadece birleştirici misyona sahip olacaktır.¹⁰⁴ Kral Aleksander bu istekleri kabul etmenin Sırp egemenliğini sonlandıracağını varsaydı ve ülke içindeki azınlıkların sadece krala bağlanarak bir arada yaşayabileceğine inandı.¹⁰⁵ Böylece SHS Krallığı, Kral Aleksander'ın 6 Ocak 1929'da diktatörlüğünü ilan etmesiyle son buldu. 1921 yılında kabul edilen Vidovdan Anayasası yürürlükten kaldırıldı ve parlamento feshedildi.¹⁰⁶ Kral Aleksander, General Peter Zivkovic'i başbakan olarak atadı. Ayrıca 3 Ekim 1929'da, Kral Aleksander, SHS Krallığı'nın ismini değiştirerek "Yugoslavya Krallığı" yaptı.¹⁰⁷

Sonuç

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı boyunca Sırlar ile Hırvatlar arasındaki devletin yapısına dair merkezîyetçilik-federalizm mücadelesi

¹⁰³ N. Alex Dragnich, *The First Yugoslavia: Search for Viable Political System*, (California: Hoover Institution Press 1983) s.75-76.

¹⁰⁴ Barbara Jelavich, 2006, *a.g.e.*, s.166.

¹⁰⁵ Sina Akşin ve Melek Fırat, "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar", *Balkanlar*, (İstanbul: OBİV Yayınları&Eren Yayınevi 1993), s.103.

¹⁰⁶ Castellan, *a.g.e.*, s.429; Singleton, *a.g.e.*, s.49; Wachtel, *a.g.e.*, s.120; Sancaktar, *a.g.e.*, s.39; Samary, *a.g.e.*, s.149.

¹⁰⁷ Özer Sükan, *21. Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, (İstanbul: Harp Akademileri Yayınları 2001), s.34-35; Tim Judah, *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*, (New Haven: Yale University 1997), s.129; Perovic, *a.g.e.*, s.13.

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı: Sırlar ve Hırvatlar Arasındaki Sorunlar ve Krallığın Yıkılışı (1918-1929)

devam etmiştir. Bu mücadelenin köklerini her iki ulusun geçmiş tarihi tecrübelerinde aramak gerekir. Sırlar uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu'na tabi olmuşlar ve bu yıllar boyunca da Doğu'nun kültürel ve siyasal ikliminden etkilenmişlerdir. Hırvatlar ise Macaristan ve Habsburg İmparatorluğu altında geçirdikleri asırlar boyunca Batı'nın kültürel ve siyasal hayatından etkilenmişlerdir. 1878 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlığı kazanan Sırlar, Hırvatlardan farklı olarak bağımsız devlet tecrübesi kazanmışlardır. Hırvatlar ise Habsburg İmparatorluğu yönetimi altında otonom bir bölge olarak Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulana dek yaşamışlardır. Daha 1914 yılında savaş yaptığı dönemde Niş'e yerleşen Sırp hükümetinin lideri Paşiç, savaş amaçlarının merkezi bir Güney Slav Devleti kurmak olduğunu söylemiştir. Nitekim bu tarihsel ayırmda Sırların bağımsız ve merkezi bir devlet tecrübesi yaşamaları ve Hırvatların da Habsburg İmparatorluğu'nda federalizm tecrübesi yaşamaları, Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na da sirayet etmiştir. Bu doğrultuda Sırp tarafı, altyapısı İlija Garasanin tarafından hazırlanan Büyük Sırbistan Projesini hayata geçirmek için Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nı bir fırsat olarak görmüştür. 1921 yılında kabul edilen Vidovdan Anayasası, Sırp tarafının istediği gibi krallığın Belgrad merkezli olacak şekilde örgütlenmesine yol açmıştır. Hırvatlar krallığın merkezi yapıda örgütlenmesini meşru bulmamışlardır. Ayrıca 1921 yılından itibaren krallık içinde Sırp-Hırvat çatışması giderek şiddetlenmiştir. Hırvatlar, krallıktaki diğer uluslarla ittifaklar kurarak kendi isteklerini hayata geçirmek isteseler de, Sırlar tarafından sürekli engellenmişlerdir. Sırp-Hırvat mücadelesi 1929 yılında krallığın yıkılmasında başat rol oynamıştır ve geleceğe dair Sırlar ve Hırvatlar arasına güvensizlik tohumları ekmiştir. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı yıkılsa da, 1930 yılından itibaren Yugoslavya Krallığı'nda, İkinci Dünya Savaşı'nda ve 1945 yılından itibaren de Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde de Sırp-Hırvat mücadelesi devam etmiştir.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 6,
19-53

Mevlit ÖZÇELİK

KAYNAKÇA

A. Haluk Ülman, *Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, (Ankara: İmge Kitabevi 2002).

Abdula Sevda, "Din ve Milliyetçilik: Sırp Ortodoks Kilisesi ve Sırp Milliyetçiliği Örneği", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2013.

Andrej Mitrovic, "The Yugoslav Question, the First World War and the Peace Conference 1914-1920", *Yugoslavism: Histories of a Failed Idea* içinde, ed. Dejan Djokiç. (London: Hurst&Company Press 2003), pp. 42-56.

Andrew Baruch Wachtel, *Dünya Tarihinde Balkanlar*, çev. Ali Cevat Akkoyunlu. (İstanbul: Doğan Kitap 2009).

-----, *Serbia's Great War, 1914-1918*, (London: Purdue University Press 2007).

Aleksander Pavkovic, *The Fragmentation of Yugoslavia, Nationalism in a Multinational State*, (London: MacMillan Press 1997).

Aydın Babuna, *Bir Ulusun Doğuşu: Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, çev. Hayati Torun. (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2000).

Ayşe Özkan, *Bağımsızlıktan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na Sırplar (1878-1918)*. (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık 2013).

Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar*, Cilt 1, çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı ve Haşim Koç. (İstanbul: Küre Yayınları 2016).

-----, *Balkan Tarihi 20. Yüzyıl*, Cilt 2, çev. Zehra Savan ve Hatice Uğur. (İstanbul: Küre Yayınları 2006).

Caner Sancaktar, *The Serbo-Croat Relations in Yugoslavia*, (İstanbul: TASAM Publication 2010).

Catherine Samary, *Parçalanmış Yugoslavya: Bosna'da Etnik Savaş*, çev. Bülent Tanatar. (İstanbul: Yazın Yayıncılık 1995).

Dejan Djokiç, *Elusive Compromise: A History of Interwar Yugoslavia*,

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı: Sırp lar ve Hırvatlar Arasındaki Sorunlar ve Krallığın Yıkılışı (1918-1929)

(London: Hurst&Company Press 2007).

Diana Johnstone, *Ahmakların Seferi: Yugoslavya, NATO ve Batının Aldatmacaları*, çev. Emre Ergüven ve Ergin Bulut. (Ankara: Bağlam Yayıncılık 2004).

Edislav Manetovic, “İlija Garasanin: Nacertanije and Nationalism”, *The Historical Review/La Revue Historique*, Vol. 3, pp. 137-173.

Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Cilt 2. (İstanbul: Alkım Yayınları 2012).

Georges Castellan, *Balkanların Tarihi*, çev. Ayşegül Yaraman-Başbuğu. (İstanbul: Milliyet Yayınları 1995).

Gülşah Kurt Güveloğlu, “Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi’nde Yugoslavya’nın Siyasal Hayatı ve Türkiye İle Siyasi İlişkiler”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009.

H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Balkanların Makus Talihi: Göç*, (İstanbul: İz Yayıncılık 2012).

Hakan Demir, “Federalizm-Üniterizm İkileminde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı’nda Siyasal Yaşam (1918-1929)”, *Balkan Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C: II, S: 2.

Ivo Banac, “Sırbistan’da Milliyetçilik”, *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar* içinde, Yay. Haz. Kemal Saybaşı ve Gencer Özcan. (İstanbul: Bağlam Yayıncılık 1997),

-----, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, (London: Cornell University 1984).

İrfan Kaya Ülger, *Yugoslavya Neden Parçalandı? Balkan Dramının Perde Arkası*, (Kocaeli: Umuttepe Yayınları 2016).

John Lampe, *Yugoslavia as History: Twice there was a Country*, (London: Cambridge University Press 2000).

Keith Robbins, *Birinci Dünya Savaşı*, Çev. Müfit Günay. (Ankara: Dost Kitabevi 2005).

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 6,
19-53

Mevlit ÖZÇELİK

L. S. Stavrianos, *The Balkans since 1453*, (New York: Holt 1958).

Latinka Perovic, “The Kingdom of Serbians, Croats and Slovenians (1918-1929) / the Kingdom of Yugoslavia (1929-1941): Emergence, Duration and End”, Belgrade, 2015, pp. 1-26, www.yuhistorija.com/yug_first_txt01.html 12.02.2018

Leslie Benson, *Yugoslavia: A Concise History*, (New York: Palgrave MacMillan Press 2001).

M. Murat Taşar, Burhan Metin ve Altay Ünaltay, *Bosna Hersek ve Postmodern Ortaçağa Giriş*, (İstanbul: Birleşik Yayıncılık 1996).

Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923*, çev. İdil Eser. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 2001).

Misha Glenny, *Balkanlar 1804-1999: Milliyetçilik, Savaş ve Büyük Güçler*, çev. Mehmet Harmanlı. (İstanbul: Sabah Kitapları 2001).

N. Alex Dragnich, *The First Yugoslavia: Search for Viable Political System*, (California: Hoover Institution Press 1983).

Nesrin Kenar, *Bir Dönemin Perde Arkası Yugoslavya*, (Ankara: Palme Yayıncılık 2005).

Noel Malcolm, *Bosna*, çev. Aşkın Karadağlı. (İstanbul: Om Yayınevi 1999).

Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-2010)*, (İstanbul: Der Yayınları 2010).

Roberts J. M., *Avrupa Tarihi*, çev. Fethi Aytuna. (İstanbul: İnkılap Kitabevi 2015).

Roger Cohen, *Yıkık Evler Kırık Yürekler*, çev. Füsün Doruker. (İstanbul: Sabah Kitapları 1999).

Sina Akşin ve Fırat Melek, “İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar”, *Balkanlar*, (İstanbul: OBİV&Eren Yayınevi 1993).

Singleton Frederick Bernard, *Yugoslavia; The Country and its People*, (London: Quenn Anne Press 1970).

Stefanos Yerasimos, *Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta-*

Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı: Sırp-lar ve Hırvatlar Arasındaki Sorunlar ve Krallığın Yıkılışı (1918-1929)

Doğu, ev. Şirin Tekeli. (İstanbul: İletişim Yayınları 2015).

Stevan K. Pavlowitch, “The First World War and Unification of Yugoslavia”, *Yugoslavism: Histories of a Failed Idea* içinde, ed. Dejan Djokić. (London: Hurst&Company Press 2003).

-----, *Serbia: The History of an Idea*, (USA: N. Y. University Press 2002).

Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Provokasyonu*, (İstanbul: Birikim Yayınları 1991).

-----, *Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası: Bosna Hersek*, (İstanbul: Birikim Yayınları 1994).

Tihomir Cipek, “The Croats and Yugoslavism”, *Yugoslavism: Histories of a Failed Idea* içinde, ed. Dejan Djokić. (London: Hurst&Company Press 2003).

Tim Judah, *The Serbs: History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*, (New Haven: Yale University 1997).

Oral Sander, *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, Cilt 1*. (Ankara: İmge Kitabevi 2012).

Özer Sükan, *21. Yüzyıl Başlarında Balkanlar ve Türkiye*, (İstanbul: Harp Akademileri Yayınları 2001).

Zdenko Zlatar, “The Building of Yugoslavia: The Yugoslav İdea and First Common State of the South Slavs”, *Nationalities Papers*, Vol. 25, No. 3, 1997.

Üsküdar
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi, 2018;
sayı: 6,
19-53